

DEN GLOBALE ALDRING

George W. Leeson

At den danske befolkning – blandt mange andre i verden – er gammel, er ingen nyhed. Befolkningens aldring begyndte for godt 100 år siden. Politisk virker det imidlertid som en nyhed. Det stigende antal gamle mennesker udråbes med passende mellemrum til at være en trussel mod velfærdsstaten, mod de skattefinansierede folkepensioner, mod en i forvejen hårdtpresset sundhedssektor. De seneste globale befolkningsprognoser fra FN tyder på, at der er udsigt til et globalt aldringsfænomen, hvor den danske demografiske erfaring ikke ser så skræmmende ud i et globalt perspektiv. Men globalt er aldring kun en af de mange demografiske udfordringer i fremtiden ifølge FN's befolkningsprognoser.

Forfatteren er M.Sc., M.A. fra Oxford og lic.soc. fra København og er i dag forskningsdirektør i lemon.dk, en uafhængig forsknings- og udviklingsenhed. Endvidere er han ekstern lektor i økonomisk demografi ved Københavns Universitet.

Gerontologi og samfund 2001, 17; 2: 28–30

DANSKERNES ALDRING I 100 ÅR

Gennem det 20. århundrede oplevede Danmark og de øvrige nordiske lande en markant aldring af befolkningen. Det vil sige, at antallet og andelen af personer på 60 år og derover er steget markant. For hundrede år siden var der for eksempel i Danmark omkring 250.000 personer på 60 år og derover, og disse udgjorde omkring 10% af den daværende befolkning. Op igennem det 20. århundrede faldt *dødeligheden* i alle aldersgrupper – i starten dog mest i de yngste grupper og mod slutning af århundredet i de ældre grupper – og den forventede levetid steg således fra godt 50 år til omkring 76 år.

I de første cirka 35 år i det 20. århundrede så *fertiliteten* ud til at falde, fra godt fire levendefødte pr. kvinde til omkring reproduktionsniveauet på 2,1 i 1930'erne. Mod slutningen af krigen og i efterkrigsårene oplevede Danmark et veritabelt baby-boom, der toppede i 1946 med 96.000 levendefød-

te. Men herefter faldt fertiliteten mere eller mindre uafbrudt – bortset fra et mindre baby-boom i midten af 1960'erne – frem til det såkaldte *baby-bust* i 1983, hvor fertiliteten lå på 1,38, og der var 51.000 levendefødte børn.

Resultatet af denne demografiske udvikling blev, at der ved indgangen til det 21. århundrede var godt 1 million personer på 60 år og derover, som nu udgjorde 20% af befolkningen. Herudover var den ældre del af befolkningen blevet ældre. I 1960 udgjorde gruppen på 80 år og derover 75.000 personer svarende til 10,5% af den samlede gruppe på 60 år og derover. Ved indgangen til det 21. århundrede var antallet steget til 214.000, hvilket svarer til 20,2% af den samlede gruppe på 60 år og derover.

Fremtiden byder umiddelbart ikke på et demografisk pusterum for Danmarks vedkommende, snarere tværtimod. Prognoserne fra Danmarks Statistik angiver, at gruppen af personer på 60 år og derover vil vokse til 1,7 millioner og 28% af befolkningen i år 2040.

Til den tid vil der endvidere være 425.000 personer på 80 år og derover, som vil udgøre 25% af den samlede ældregruppe.

DEN GLOBALE BEFOLKNINGSUDVIKLING

Længe har man vidst, at den globale befolkning vokser, at den vokser stærkt, og at den vokser *skævt*. Det vil sige, at væksten sker i visse regioner, mens andre, fx Europa oplever en tilbagegang i folketal. Der har dog ikke hersket tvivl om den globale befolknings fortsatte vækst. Tvivlen har drejet sig om, hvor meget den vil vokse.

Beskæftiger man sig med den globale befolkningsudvikling, kommer de store tal i hurtig rækkefølge. En stigning i den globale befolkningsstørrelse fra de nuværende 6 milliarder til 10 milliarder er næppe til diskussion. Demografiens indbyggede frem-

drift sørger for det, med mindre der i fremtiden sker voldsomme ændringer i den demografiske adfærd, eller katastroferne sætter en bremse for væksten.

Spørgsmålet er, om væksten kan holdes på dette niveau. Milliarderne ruller, og selv den rummelige hjerne kan have vanskeligt ved at magte de stigende tal. Hvad kan man for eksempel sige til, at den globale befolkning – selv med en relativt optimistisk prognose – forventes at vokse med omkring 70 millioner personer om året, hvert år?

FN's demografer har netop i lyset af de senere års demografiske erfaringer revideret prognoserne fra 1998 for den globale befolkningsudvikling, hvori konsekvenserne af HIV/AIDS epidemien i de hårdest ramte lande søges inddraget. De store tal er ikke blevet mindre.

MEKANISKE FREMSKRIVNINGER

Indledningsvis skal det imidlertid understreges, at befolkningsprognoser i realiteten ikke er prognoser – de er mekaniske fremskrivninger. Der er tale om en fremskrivning af den eksisterende situation – i dette tilfælde befolkningens størrelse, aldersfordeling osv. – under forudsætning af, at vores demografiske adfærd (fødsler, dødsfald, migration) udvikler sig på en på forhånd fastlagt måde.

Hvordan vores fremtidige demografiske adfærd fastlægges, skulle gerne afhænge af en analyse af den hidtidige udvikling, men en sådan analyse kan ikke med sikkerhed sige, hvordan den fremtidige adfærd bliver. De indbyggede demografiske forudsættninger kan være et udtryk for et befolkningspolitisk mål eller ønske. For eksempel kan en forudsætning om, at den globale fertilitet vil nærme sig reproduktionsniveauet, snarere være et udsagn baseret på det faktum, at man globalt arbejder for at *opnå* dette fertilitetsniveau, end en realistisk forventning om, at man opnår niveauet.

Tablet 1
Den globale befolkningsudvikling frem til 2150, fem fertilitetsforløb. Angivet i millioner personer.

	Reproduktionsniveau	Lav fertilitet	Middel fertilitet	Høj fertilitet	Konstant fertilitet
2025	7.424	7.275	7.824	8.379	9.069
2075	8.663	6.402	9.319	13.149	26.048
2150	9.349	3.236	9.746	24.834	255.846

Forskningsdirektør, lic.soc. George W. Leeson
Lemon.dk
Weysesgade 51
2100 København Ø
letuf@post8.tele.dk

Under alle omstændigheder er forudsætningerne for udviklingen i den globale demografiske adfærd af alt afgørende betydning, og det er i disse forudsætninger, at usikkerheden ligger.

GLOBAL USIKKERHED

Denne usikkerhed gør, at FN's demografer præsenterer hele syv forskellige forløb for den fremtidige globale befolkningsudvikling svarende til syv forskellige sæt forudsætninger vedrørende udvikling i befolkningens demografiske adfærd. Nogle af hovedtallene fra fem af disse forløb vises i *tabel 1*.

De afgørende forskelle i forudsætningerne vedrører udviklingen i *fertilitet*. Forløbet med det lave fertilitetsniveau indebærer, at fertiliteten stabiliseres på omkring 1,5–1,6 (de fleste lande i Afrika har på nuværende tidspunkt et fertilitetsniveau på mindst 5). Forløbet med *middel* fertilitet indebærer, at fertiliteten stabiliseres på omkring 2,1. Det *høje* fertilitetsniveau indebærer, at fertiliteten stabiliseres på omkring 2,5–2,6. Derudover er der yderligere angivet to forløb, et forløb hvor fertiliteten øjeblikkeligt falder til *reproduktionsniveau*, og et forløb hvor fertiliteten forbliver *konstant* på det nuværende niveau.

Afhængig af hvilke forudsætninger, man i FN's prognoser arbejder med, forventes den nuværende globale befolkning på 6 mia. i de to mest afvigende fremskrivninger henholdsvis at falde til godt 3 mia. i 2150 (dog efter det har været oppe at runde 7.3 mia. i 2025) eller at stige til 256 mia. i 2150.

Tabel 1 viser at med *middelforløbet* vokser den globale befolkning fra 6 mia. til ca. 9,7 mia. i år 2150. Men det skal tilføjes, at allerede i år 2050 er tallet på 9 mia. Væksten kommer med andre ord inden for de næste 50 år, og først derefter dæmpes væksten.

AFRIKA – DET TABTE KONTINENT

Den fremtidige globale befolkningsudvikling er som allerede nævnt skæv, og en af de meste iøjnefaldende udviklingstendenser findes for Afrika. I løbet af de sidste 50 år er Afrikas befolkning fordoblet hvert 25. år. Således var det afrikanske kontinents befolkning i 1950 godt 200 millioner, fordobledes til godt 400 millioner i 1975 og igen til 800 millioner i 2000.

For Afrikas vedkommende viser selv middelforløbet – som nok må anses for op-

timistisk med hensyn til en reduktion i fertilitetsniveauet for kontinentet – en voldsom vækst fra de nuværende knap 800 millioner mennesker til 1.8 milliarder i år 2050 og til 2.3 milliarder i 2150. Her er der med andre ord tale om en stærk opbremsning i væksten i forhold til erfaringen fra slutning af det 20. århundrede. Til sammenligning kan nævnes, at dette middelforløb indebærer, at befolkningen i Europa falder fra de nuværende 700 mill. til omkring 500 mill. i år 2150. Og for Europas vedkommende er der vel at mærke tale om, at fertiliteten forventes at stige under dette forløb – i Danmark er fertiliteten for eksempel på omkring 1,75 i dag.

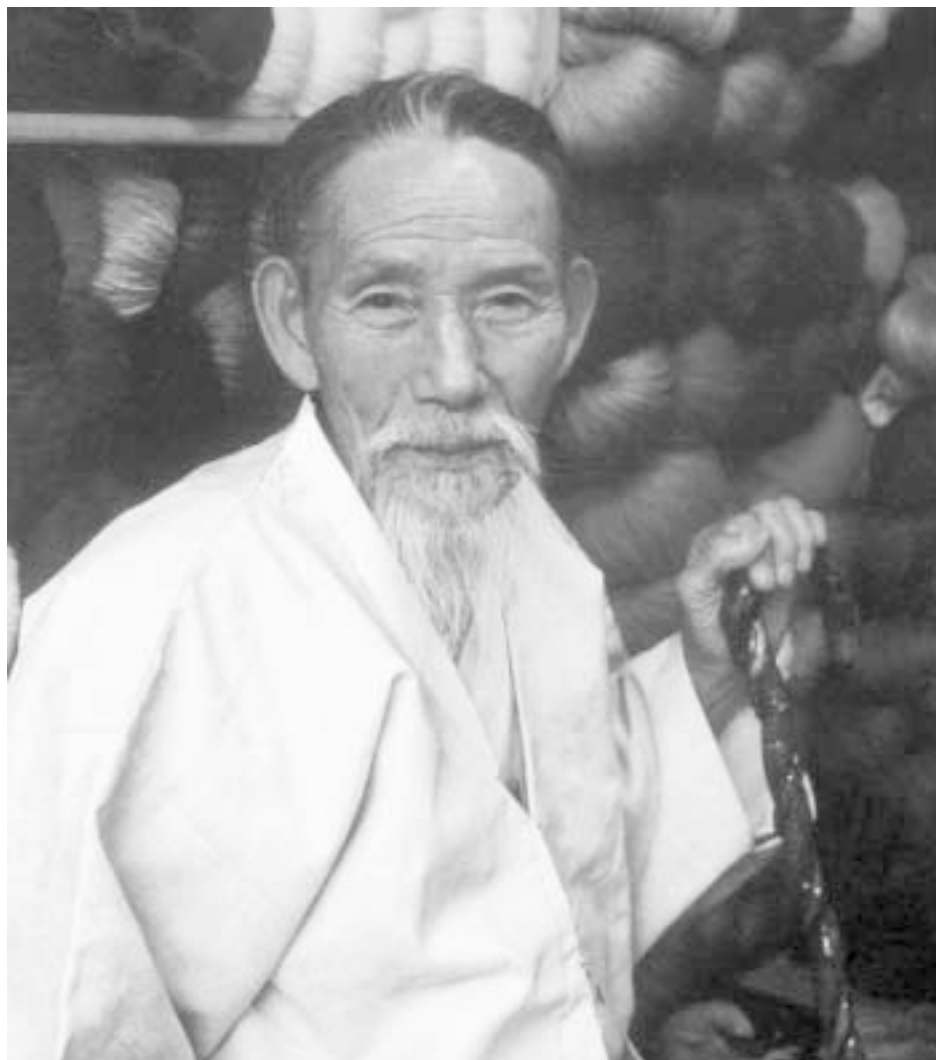
Hvis vi til gengæld forudsætter, at fertilitetsniveauet på det afrikanske kontinent

fortsætter uændret, vil nutidens 800 millioner blive til fire milliarder i 2050, til 25 milliarder i 2100, og til svimlende 169 milliarder i 2150.

HIV/AIDS EPIDEMIEN

Det er naturligt at spørge i denne henseende, hvordan HIV/AIDS epidemien i Afrika (og andre lande) påvirker udviklingen. Mange vil sikkert mene, at epidemien bremser befolkningsvæksten i de berørte lande. Det er en sandhed med modifikationer.

Ser man på, hvornår HIV-hyppigheden ventes at toppe, angiver FN for de 34 hårdest ramte lande i Afrika, Asien og Sydamerika, at det allerede er sket for de fleste landes vedkommende i løbet af 1990'erne. I Nigeria ventes den imidlertid først at toppe

»...Kina vil i fremtiden komme til at slås med de langsigtede konsekvenser af et-barns politikken«

i 2009. HIV-hyppigheden ventes først at stabilisere sig i løbet af de næste 25 år – senest i Nigeria i 2023. På stabiliseringstidspunktet vil Nigeria opleve godt 0,5 million nye tilfælde af HIV-smittede hvert år.

Sydafrika fremhæves ofte – med gode grunde – som et af de afrikanske lande med store HIV/AIDS relaterede problemer. I perioden 1995–2015 ventes Sydafrika at opleve 7,4 millioner flere dødsfald på grund af AIDS, end det ellers ville have været tilfældet. Det betyder, at den sydafrikanske befolkning forventes at vokse fra 37 millioner i 1995 til godt 43 millioner i 2015. Uden HIV/AIDS epidemien ville den sydafrikanske befolkning i 2015 være forudset at nå op på 52 millioner.

DEN GLOBALE ALDRING

Gemt i disse forskellige udviklingsforløb lurer en global aldring af befolkningen. Udover den omtalte forventede vækst i den globale befolkning, sker der ifølge FN's prognoser en global aldring, hvilket risikerer at gøre fremtiden mere problemfyldt for mange regioner, bl.a. landene i Afrika (se tabel 2).

Fra 1950 og frem til udgangen af det 20. århundrede voksede antallet af personer i verden på 60 år og derover fra 205 millioner, som udgjorde 8% af den samlede befolkning, til 605 millioner og 10% af den samlede befolkning. Væksten i antallet af personer på 60 år og derover i denne periode var et globalt fænomen. Interessant er det dog at bemærke, at i Europa og Nordamerika, hvor befolkningens aldring virkelig blev sat på dagsorden, var stigningen i antallet af personer på 60 år noget mere moderat end i Afrika, Kina og Indien.

Tabel 2

Udviklingen i andelen af befolkning på 60 år og derover, 1950–2150 ifølge FN's middelforløb. Angivet i procent.

	Europa	Nordamerika	Afrika	Kina
1950	12	12	5	7
2000	20	16	5	10
2050	35	28	12	30
2100	32	32	26	30
2150	32	33	29	31

Man kan vist sige, at Europas og Nordamerikas aldringsforskrækkelse ikke så meget

kommer på grund af stigningen i antallet af gamle, men snarere på grund af faldet i levendefødte. Det er netop dette fald, der gør, at andelen af personer på 60 år og derover i befolkningen er vokset fra 12% i Europa og Nordamerika i 1950 til 20% i Europa og 16% i Nordamerika i år 2000. Alt imens andelen i Afrika forblev uændret på 5% og steg ganske lidt i Kina fra 7% til 10%.

Imidlertid ventes andelen af befolkningen i Afrika i aldersgruppen 60 år og derover ifølge FN's middelforløb at stige eksplosivt til 29% i år 2150, efterhånden som den forventede levetid i disse lande stiger til 70–80 år, og fertiliteten bringes under kontrol. Til den tid vil der ikke være de store forskelle mellem Afrika på den ene side og Europa og Nordamerika på den anden side for så vidt angår andelen af befolkningen i gruppen 60 år og derover. Europas og Nordamerikas befolkning ventes at ældes videre i den samme periode, således at andelen på 60 år og derover når op på henholdsvis 32% og 33%.

Selv under forudsætningerne i FN's middelforløb forventes Afrikas befolkning således at vokse ret meget, ret hurtigt og blive ret gammel.

KINAS EKSEMPEL

Mange vil sandsynligvis fremhæve Kina som bevis for, at det kan lade sig gøre at reducere fertilitetsniveauet og få styr på befolkningsvæksten. I 1950 havde Kina et fertilitetsniveau på 6,2 – næsten lige så høj som Afrikas på daværende tidspunkt. Ved slutning af det 20. århundrede havde et-barns politikken formået at reducere niveauet til under 2. Samtidig var den forventede levetid steget fra 41 år til næsten 70 år. Fra 1950 til 1995 skete der yderligere det som konsekvens, at andelen af den kinesiske befolkning i aldersgruppen 0–14 år faldt fra 34% til 26%, mens andelen i gruppen 15–59 år voksede fra 59% til 64%, mens andelen på 60 år og derover hele tiden lå på omkring 8%.

Men igen ifølge FN's middelforløb ventes Kinas befolkning at ældes kraftigt i fremtiden. Allerede i år 2050 vil der kun være 16% i gruppen 0–14 år, mens andelen i de erhvervsaktive ældre (15–59 år) er faldet til 54%, og andelen af befolkningen på 60 år og derover er på 30%.

PERSPEKTIVER

Den demografiske fremtid ser alt andet end lys ud for Afrika, uanset hvilket forløb man vælger. Den længe efterlyste nedgang i fertilitetsniveau (FN's middelforløb) bringer vanskeligheder med sig i form af befolkningens aldring. Kontinentets knap 800 millioner indbyggere vokser med stor sandsynlighed til mindst 1.8 milliarder i 2050. Den indbyggede demografiske fremdrift i en befolkning gør denne udvikling så godt som uundgåelig. I den samme periode ventes antallet af personer på 60 år og derover at stige fra 39 millioner, svarende til 5% af kontinentets samlede befolkning, til 212 millioner og 12%.

På den anden side af verden, i Kina, vil man i fremtiden komme til at slås med de langsigtede konsekvenser af et-barns politikken.

Med disse svimlende tal, landenes økonomi og udviklingsmuligheder i sigte, kan det være Malthus alligevel får ret i, at katastrofer af den ene eller anden art nødvendigvis vil bremse befolkningstilvæksten i disse lande for derved at skabe en vis balance mellem ressourcer og befolkningens størrelse.

Alt imens man i Europa vil kunne se frem til faldende befolkningstal og aldrende befolkninger – med mindre man lukker op for en ret massiv indvandring for at imødegå denne tendens. ■

LITTERATUR

- Befolkningens bevægelser 1998. Danmarks Statistik 2000.
- Befolkningsudvikling og sundhedsforhold 1901–60. Det statistiske departement 1966.
- Leeson, GW. Den demografiske udvikling i Danmark. Gerontologi og samfund nr. 1, s. 7–9, 2000.
- Leeson, GW. Ældregruppen – definitioner og demografiske aspekter. Tandlægebladet nr. 1, s. 4–10, 2001.
- Nyt fra Danmarks Statistik. Befolkning og valg, nr. 74, 2001.
- Befolkningsprognoser 2000. Befolkning og valg, nr. 11, 2000.
- Long-range World Population Projections: based on the 1998 revision. Department of Economic and Social Affairs, United Nations. New York 2000.
- World Population Prospects, The 1998 Revision, Volume III: Analytical Report. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, United Nations. New York 2000.